

GEGEVENS

Dialectwoordenboek
Jos Aerts
1954-1981

“WETEN WAAR HET VARKEN LUIZEN HEEFT”

STADSARCHIEF

In het Archief van Turnhout bewaren we het levenswerk van enkele Turnhoutenaars: mappen vol foto's, notities en knipsels over Turnhout en de Kempen. Het zijn stuk voor stuk omvangrijke en bijzonder interessante papieren collecties, die veel vertellen over onze stad en onze regio, maar ook over hun samenstellers zelf. Dat is zeker het geval voor de collectie van autodidact Jozef (Jos) Aerts (1909-1982), die hij in 1982 via testament nalaat aan Stad Turnhout. Het gaat om twee grote verzamelingen: een woordenboek van het Turnhoutse dialect en een "plantenalbum", met tekeningen en info over alle wilde planten die hij aantreft op het grondgebied van de stad.

Jos Aerts besteedt elk moment van zijn vrije tijd aan zijn twee passies. Hij zal nooit huwen en werkt als bediende bij een aantal Turnhoutse bedrijven. Jos werkt geduldig in zijn werkkamer maar hij gaat ook praten met mensen en doorzoekt heide en veld op zoek naar nieuwe plantensoorten voor "zijn" verzameling.

Het meest indrukwekkend qua omvang in de collectie van Jos Aerts is het woordenboek "Turnhouts Taaleigen". Het gaat om maar liefst 310 banden met alfabetisch gerangschikte fiches met woorden en uitdrukkingen in de Turnhoutse spreektaal. In totaal telt het woordenboek méér dan 50.000 fiches! Op elke fiche staat één woord dat wordt/werd gebruikt in Turnhout. Het gaat om woorden waaraan hij zelf dacht of die hij hoorde uit de mond van één van zijn "zegslieden".

De fiches worden door Jos vanaf Kerstmis 1954 gekalligrafeerd in zwarte en rode inkt. De basis hiervoor zijn de aantekeningen op kladfiches, die hij al vanaf 1942 maakte. Over zijn onderzoek wisselt hij informatie uit met de Zuid-Nederlandse Dialectcentrale in Leuven en met de Centrale voor Dialect- en Naamkunde in Nijmegen. In opdracht van het Secretariaat voor Muziekopvoeding in Mechelen neemt hij bij zijn contacten ook liedjes op.

Op elke fiche staat naast het woord ook de uitspraak in fonetisch schrift, de verklaring van het woord en een zin of een uitdrukking waarin het woord voorkomt. Soms geeft Jos extra volkskundige informatie. Zo schrijft hij bij "achturenmoer (soort van heks)": "Als achturenmoer wees men soms een slonzig oud vrouwtje aan; zij kon verblijf houden in een onbewoond krot en in een zoemende telefoonpaal. Tot 1920 in gebruik". Af en toe verduidelijkt hij een woord met een tekening. Hij vermeldt ook volksliedjes, kinderversjes en (kinder)spelen. Onderaan elke fiche staat de datum waarop Jos de fiche heeft gemaakt. De allereerste fiche maakt hij op 25 december 1954, "voortuitgaan met het dooskruis voorop". De laatst aangemaakte fiches dateren uit 1981, dus vlak voor zijn overlijden.

Woorden en uitdrukkingen kan je in het woordenboek alfabetisch terugvinden maar ook aan de hand van een werk van Jos Aerts uit 1977: "Het juiste Turnhouts Woord". Het is een synoniemenwoordenboek gebaseerd op "Het juiste woord. Beteekeniswoordenboek der Nederlandsche taal" van Lodewijk Brouwers (1931). "Het juiste Turnhouts woord" laat toe om alle woorden terug te vinden die in Turnhout gebruikt werden met betrekking tot een bepaald thema, bv. "huisraad" of "het weer". Verder kan je zo de synoniemen van een bepaald woord opzoeken. Door "fourchette" op te zoeken, vind je ook "frinket", "riek" en "korstjesschepper".

Jos Aerts was een bijzondere Turnhoutenaar, wiens lokaal opzoekingswerk nog altijd erg relevant is. Op het vlak van het Turnhouts dialect wist hij in ieder geval waar het varken luizen heeft! In tegenstelling tot zijn plantenalbum wacht zijn dialectwoordenboek nog steeds op publicatie of een online ontsluiting.

Tekst: Bart Sas
Foto: Bram Luyts

INVENTARIS

Archief Turnhout

"Collectie Jos Aerts", nr. 270#274, "Turnhouts Taaleigen", dialectwoordenboek, fiches "vark.-vark." (1 band)

BIBLIOGRAFIE

Bart Sas, "'Het werd een levenswerk. Ik leefde ervoor. Leefde erdoor' :

De collectie(s) van Jos Aerts in het Stadsarchief Turnhout", in Taxandria Nieuws, jg. 36 (2018), nr. 3, p. 20-26.

Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout
Tel: +32 14 44 33 98 • www.turnhout.be/musea

Het object van de maand is een initiatief van Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze websites.

TURNHOUT

v.u.: Paul Van Miert, Campus Blairon 200, B-2300 Turnhout

 Vlaanderen
verbeelding werkt

 ERKEND
MUSEUM